

Doc. dr. Amela Medar

Pedagoški Zavod Mostar / Pedagogical Institute in Mostar

amelamedarppz@gmail.com

Prof. dr. Lamija Tanović

Fondacija „Obrazovanje u akciji“ / Education in Action Foundation

ltanovic47@gmail.com

Prof. dr. Luciana Boban

Sveučilište u Mostaru / University of Mostar

lucian.boban@ff.sum.ba

UDK 378.14(497.6)

Stručni članak

**STANDARDI ZANIMANJA I KVALIFIKACIJA – OSNOVA ZA
KVALITETAN STUDIJSKI PROGRAM – PRIMJER
NASTAVNIČKIH STUDIJSKIH PROGRAMA**

**OCCUPATIONAL STANDARDS AND QUALIFICATIONS - BASIS
FOR A QUALITY STUDY PROGRAM - AN EXAMPLE OF
TEACHER STUDY PROGRAMS**

Sažetak

Razvoj nastavničke profesije smatra se ključnom pretpostavkom i najvažnijom karikom u procesu unapređenja i podizanja kvaliteta odgojno-obrazovnog sistema u BiH. Samo kvalitetni nastavnici mogu obrazovati holistički orijentirane učenike spremne da žive i njeguju vrijednosti, te da posjeduju vještine 21. vijeka i budu sposobni donijeti promjene koje će biti usmjerene na razvoj i napredak. Standardi zanimanja predstavljaju usaglašeni minimum najbolje prakse u skladu sa potrebama zanimanja u definiranom zakonskom okviru. U skladu sa tim, Standard zanimanja za nastavnike predstavlja popis ključnih poslova koje nastavnici obavljaju u okviru svoje profesije, te kompetencija potrebnih za njihovo efikasno obavljanje. Standard zanimanja predstavlja vezu između inicijalnog obrazovanja nastavnika i tržišta rada, nudeći jasan okvir za uređenje i razvoj nastavničke profesije. Cilj rada je predstaviti koncept i metodologiju izrade Standarda zanimanja nastavnika i Standarda kvalifikacije nastavnika, nastalih u projektu TABLA, objasniti ulogu i funkciju standarda zanimanja/kvalifikacije koji definiraju rad nastavnika kroz istaknute elemente visokokvalitetne i efikasne nastave u 21. vijeku u cilju poboljšanja obrazovnih ishoda za studente na nastavničkim fakultetima. Pored navedenog u radu će biti objašnjena veza između Standarda zanimanja/kvalifikacije, te kontinuuma kompetencija na primjeru Nastavničkog modula - Zajedničke jezgre nastavničkih studijskih programa (ZJSP) utemeljene na ishodima učenja, koja kao takva treba biti

implementirana u sve studijske programe nastavničkog smjera. Zaključak rada ukazuje na doprinos Standarda zanimanja nastavnika i Standarda kvalifikacije nastavnika, nastalih u projektu TABLA, u definiranju jasne i ujednačene osposobljenosti nastavnika tokom inicijalnog obrazovanja, te uspostavi transparentnog i objektivnog sistema za praćenje, samoprocjenu, procjenu nastavnika i njihovo napredovanje u struci.

Ključne riječi: *nastavnici, studijski program, standard zanimanja, standard kvalifikacije*

Summary

The development of the teaching profession is considered a key prerequisite and the most important link in the process of improving and raising the quality of the educational system in BiH. The reform of education through various phases has lasted for almost two decades, it has set a number of challenges and expectations for teachers, who bear the greatest burden in the implementation of reform processes. Only quality teachers can educate holistically oriented students willing to live and nurture values, possess 21st century skills and be able to bring about change that will be geared towards development and progress. Occupational standards represent a harmonized minimum of best practice in accordance with needs occupations within the defined legal framework. Accordingly, the Occupational Standard for Teachers is a list of key tasks that teachers perform within their profession, and the competencies needed to perform them effectively. The Occupational standard represents the link between initial teacher education and the labor market, offering a clear framework for the organization and development of the teaching profession. The aim of the paper is to present the concept and methodology of developing the Teacher Occupation Standards and Teacher Qualification Standards, created in the TABLA project, to explain the role and function of occupational / qualification standards that define teacher work through prominent elements of high quality and efficient teaching in the 21st century. students at teacher training colleges. In addition to the above, the paper will explain the relationship between the Occupational / Qualification Standards and the continuum of competencies on the example of the Teacher Module - Common Core Curriculum (CPL) based on learning outcomes, which as such should be implemented in all teacher education programs. The conclusion of the paper indicates the contribution of the Teacher Occupation Standard and the Qualification Standard teachers, created in the TABLA project, in defining a clear and uniform training of teachers during initial education, and establishing a transparent and objective system for monitoring, self-assessment, teacher evaluation and their advancement in the profession.

Keywords: *teachers, study program, occupational standard, qualification standard*

Uvod

Nastavnička profesija smatra se jednom od najplemenitijih profesija u svijetu i direktno je povezana sa napretkom društva. U proteklim vremenima, zanimanje *nastavnik* bilo je među najcjenjenijim u društvu, a postati nastavnikom nije bilo jednostavno, vršio se odabir i selekcija kadrova. Nastavnici su bili središte obrazovnog sistema i imali su obavezu prenijeti svoje znanje, vještine i etiku učenicima. Evolucijom obrazovnog sistema i promjenom uloge nastavnika, poboljšanje kvaliteta nastavničke profesije postaje od iznimne važnosti za dugoročna društvena ulaganja.

Reforma obrazovanja koja kroz različite faze traje skoro dvije decenije, postavila je niz novih izazova i očekivanja pred nastavnike, koji ujedno nose i najveći teret u implementaciji reformskih procesa. Reformske procese nastavničke profesije nisu pratile značajnije sistemske promjene i adekvatna podrška nastavnicima. Ne postoji definiran i primjenjiv Standard zanimanja nastavničke profesije. Nastavnicima se ne nude jasne i precizne smjernice njihovog djelovanja u odgojno-obrazovnom procesu, kao ni popis ključnih poslova i kompetencija potrebnih za obavljanje nastavničkog poziva. Brojna međunarodna istraživanja ukazuju na neophodnost ulaganja u profesionalni razvoj nastavnika u svim fazama njihovog razvoja, od inicijalnog obrazovanja, preko ulaska u karijeru tokom pripravničkog staža, do kontinuiranog stručnog usavršavanja.

Brojne studije ukazuju na činjenicu da su nastavnici ključni faktor u određivanju kvaliteta nastavnog procesa, ali ujedno i ključni faktor u motivaciji učenika i učeničkim postignućima (OECD, 2007; Sanders and Rivers, 1996; Villegas-Reimers, 2000). Kvalitet obrazovnog sistema neodvojiv je od kvaliteta rada i djelovanja nastavnika u tom sistemu. Konkretnije rečeno: poboljšanje sistema obrazovanja podrazumijeva poboljšanje nastavničkih kompetencija. Pitanja o nastavničkim kompetencijama, razlikama među nastavnicima, definisanje standarda zanimanja za nastavničku profesiju, te dostizanje postavljenih standarda kroz izazove nastavničke profesije, otvaraju brojne rasprave na svjetskom nivou, ali i na nivou Bosne i Hercegovine.

Okviri kompetencija izražavaju i uključuju poznavanje nastavnog predmeta, pedagošku stručnost, etičke vrijednosti i šire razumijevanje sistemskih pitanja obrazovanja i profesionalnosti nastavnika. Nužno je da standardi budu jasni i

da predstavljaju „vlasništvo“ nastavnika i širih akademskih krugova, njihovih poslodavaca, i aktera zajednice u kojoj djeluju.

Visokokvalitetna i efikasna nastava u 21. vijeku traži kreativnog edukatora koji temeljno poznaje svoju predmetnu oblast, posjeduje pedagoško i didaktičko znanje, vještine i sposobnosti. Tragom činjenice da inicijalno – diplomom okončano obrazovanje, ne prati dinamiku novih potreba za promjenom i da znanje (stečeno tokom formalne obuke) brzo zastarijeva, sve je očiglednija potreba za novom arhitekturom sistema inicijalne obuke i sistema profesionalnog razvoja nastavnika.

Odredivši konstruktivistički pristup kao teorijsko polazište uz korištenje relevantnih izvora i primjera najbolje svjetske prakse, tim obrazovnih stručnjaka okupljen u Projektu TABLA razvio je kontinuum nastavničkih kompetencija. Potom je stručni tim kroz više uzastopnih koraka i međusobnih konsultacija, definirao koncept i metodologiju izrade Standarda zanimanja nastavnika i Standarda kvalifikacije nastavnika. Standardi su postavljeni široko i uopćeno na način da potiču promišljanje i rast u cilju izbjegavanja rizika ograničavanja kreativnosti i zastarjevanja tokom vremena.

U radu će biti objašnjena veza između Standarda zanimanja/kvalifikacije, te kontinuum kompetencija na primjeru Nastavničkog modula – Zajedničke jezgre nastavničkih studijskih programa (ZJSP), temeljene na ishodima učenja, koja kao takva treba biti implementirana u sve studijske programe nastavničkog smjera.

Nastavnička profesija i profesionalne kompetencije

Profesionalni razvoj zaposlenih u obrazovanju je sveobuhvatan proces koji uključuje stvaranje uvjeta i jasnu strategiju na nivou države za planirani i kontinuirani proces stručnog usavršavanja i ličnog profesionalnog razvoja. Profesionalni razvoj treba posmatrati kao zahtjev od općeg značaja za profesiju, ali i kao unutrašnju potrebu pojedinaca. Na taj način on postaje djelom procesa unapređenja kvaliteta odgojno-obrazovne prakse. To je proces kontinuiranog učenja i predstavlja trajnu promjenu odnosa prema odgojno-obrazovnoj praksi (*Grandid i Stipid, 2011*).

Prema Bjekid (2011), profesionalni razvoj nastavnika odvija se kao kontinuirani proces kroz slijedeće tri faze: period inicijalnog obrazovanja za profesiju, period pripravnštva, period aktivnog samostalnog rada i

uključivanja u in-servis programe stručnog usavršavanja. „Profesionalni razvoj nastavnika obuhvata razvijanje nastavnikove svjesnosti o tome šta radi, kako to radi i na koji način može svoj rad unaprijediti“ (*Bjekid i Zlatid, 2006*). Na putu ostvarivanja kvalitetnog i efikasnog nastavnog procesa na području cijele države, jedan od najvećih izazova je društvena i ekonomska pozicija nastavnčkog kadra, njegov položaj na tržištu rada, te naobrazba nastavnika, kako inicijalna, tako i cjeloživotna, definirana jedinstvenim standardima. Obrazovne institucije kroz različite izvještaje i istraživanja prepoznaju da su upravo nastavnici najvažniji faktor postignuća učenika i kvaliteta obrazovnog sistema. Kreiranje jedinstvenog modela nastavnčkih kvalifikacija koji bi obuhvatio sve inicijalne kompetencije, veliki je izazov i za ekonomski naprednije države sa daleko uređenijim obrazovnim sistemom nego što je Bosna i Hercegovina, također su zadaća obrazovnih institucija.

Problemi pedagoškog obrazovanja budućih nastavnika zasnivaju se najprije na nedefiniranom odnosu matičnog predmeta i pedagoško-psiholoških sadržaja, zatim na nedostatku predmeta fokusiranih na razvoj praktičnih nastavnčkih vještina (školska praksa sa mentorstvom), uz nedovoljnu raznolikost sadržaja koja ne može odgovoriti na savremene potrebe nastavne prakse (inkluzivni koncept nastave, nastava u interkulturalnom okruženju i rad sa nadarenim učenicima; potom upotreba savremenih tehnologija u nastavi, inovacija u predmetnim metodikama, naučnoistraživačke kompetencije za istraživanje u nastavi itd.).

Ključne tačke razvoja visokog obrazovanja na tom putu su usporedivost, kompatibilnost, usklađenost i transparentnost studijskih programa. One se ostvaruju kroz ishode učenja i kroz kompetencije u pojedinim područjima. Standard kvalifikacija ima za cilj da obezbijedi okvir koji omogućava razvoj visokog obrazovanja u navedenim tačkama.

Pri tome se ishodi učenja razumiju kao očekivanja, tj. kao sadržaj koji onaj koji uči treba znati, primijeniti i biti u stanju primijeniti nakon procesa učenja u određenom području.

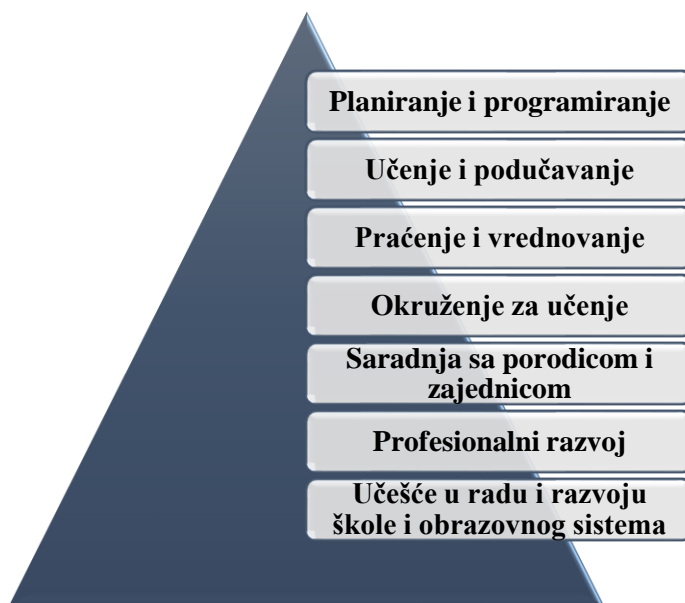
Kompetencije predstavljaju dinamičku kombinaciju kognitivnih i metakognitivnih vještina, znanja i razumijevanja, međuljudskih i intelektualnih vještina, te etičkih vrijednosti. Poticanje razvoja kompetencija, cilj je svakog obrazovnog programa u sistemu visokog obrazovanja. Kompetencije se razvijaju u svim dijelovima programa, a provjeravaju se na određenim programskim nivoima. Neke kompetencije su povezane sa samim predmetom studija (područne kompetencije), dok su neke opće, generičke (zajedničke svim programima).

Temeljni dokumenti korišteni u definiranju kompetencija projekta TABLA

Kompetencije, ishodi učenja i kurikulumski pristup su ključne teme i pitanja na području obrazovanja koja dominiraju pedagoškom teorijom već dvije decenije. Iz tog razloga razvila se potreba utvrđivanja osnovnih kompetencija potrebnih društvu i pojedincu, a kao odgovor na potrebe savremenih globalizacijskih promjena.

Definicija kvaliteta odgojno-obrazovne prakse nije nepromjenjivo, statično pitanje sa samo jednim ispravnim odgovorom. Zahtjevi za kvalitetom temelje se na živoj razmjeni znanja, iskustava i sklonosti svih aktera.

Od 2001. godine, kada su ISSA standardi prvi put objavljeni, naučna istraživanja su dovela do novih spoznaja iz područja ranog razvoja djece što je utjecalo na definiranje kvalitetne pedagoške prakse. Revizija ISSA Pedagoških standarda započela je 2006. godine s ciljem integrisanja novih spoznaja i s ciljem još jasnijeg naglaska na pravo svakog djeteta na pristup kvalitetnom odgoju i obrazovanju. Revizijom ISSA standarda željelo se unaprijediti njihovo korištenje u svrhu profesionalnog razvoja. ISSA standardi su bili ujedno i polazni dokumenti u definiranju *Standarda zanimanja za nastavničku profesiju – Razvoj kvalifikacijskog okvira za opće obrazovanje u BiH* (2016).

Grafikon 1. Kompetencije nastavnika iz Standarda zanimanja

Iz navedenih dokumenta se može izvući zaključak da bi diplomirani nastavnik trebao imati kompetencije za neposredan rad u školi, koje uključuju transformaciju stečenih akademskih znanja u prikladne sadržaje u školskom podučavanju, prenos osnovnih društvenih vrijednosti, bavljenje temama poput ljudskih prava, ekologije i promjena u okruženju, uvažavanja različitosti, a posebno spolnih i kulturnih razlika, planiranje i izvođenje vannastavnih aktivnosti, primjenu istraživačkih metoda u svrhu unapređenja vlastite prakse, te primjenu informacijske tehnologije u nastavi. Zato su, kao temeljni dokumenti u izradi budućeg kurikulumu za nastavničke fakultete, uzeti: *kompetencije nastavnika iz Standarda zanimanja koje podrazumijevaju 7 grupa poslova koji sadrže opis ključnih poslova i opis kompetencija (Grafikon 1).*

Korišten je i Kvalifikacijski standard (Grafikon 2. nastao u okviru projekta ENABLE za BiH-2017) koji obuhvata 6 grupa standarda:

Grafikon 2. Kvalifikacijski standard (ENABLE za BiH-2017)

Općim uvidom u dva naprijed navedena pristupa vidljivo je da Kvalifikacijski standard objedinjuje: planiranje, programiranje, praćenje i vrednovanje u jedan standard.

Temeljni dokumenti korišteni za izradu kompetencijskog profila budućih nastavnika mogu se svrstati u nekoliko kategorija. Na prvom mjestu su

dokumenti evropskih obrazovnih politika u kojima je stavljen naglasak na kompetencijama nastavnika kao što su:

- *Common European Principles for Teacher Competences and Qualifications* (European Commission, 2005),
- *Improving the Quality of Teacher Education* (Commission of the European Communities, 2007),
- *Tuning educational structures in Europe: Summary of Outcomes – Education* (2005) i
- *Teacher Education in Europe: An ETUCE Policy Paper* (European Trade Union Committee For Education, 2008).

Specifičnost kompetencija nastavnika ogledala se u tome što, za razliku od mnogih drugih struka, nastavnici treba da razvijaju kompetencije kao specifičan spoj znanja, vještina i osobina kojima podučavaju i odgajaju učenike. Nakon analize navedenih dokumenata u obzir su uzete: procjene trenutne osposobljenosti nastavnika za pojedine kompetencije, procjene uticaja stručno-pedagoške prakse na razvoj kompetencija i upotpunjenost navedenih elementa realizacijom stručno-pedagoške prakse. U tom kontekstu grupa je bila usmjerena na 5 područja kompetentnosti i njima pripadajućih kompetencija:

1. predmetno-stručna kompetentnost
2. organizacijska kompetentnost
3. pedagoško didaktička i psihološka kompetentnost
4. kompetentnost u međusobnim odnosima
5. kompetentnost u ulogama opće profesionalnosti

Pet kompetencijskih područja opisuju zahtjeve profesionalne uloge nastavnika. Razvoj standarda zanimanja nastavnika polazi od pretpostavke o važnosti nastave usmjerene na učenika i učenje, zbog čega je kao prva grupa kompetencija uzeta *Predmetno-stručna kompetentnost*, gdje je upravo naglašena ta uska povezanost učenja i poučavanja. Na navedenu grupu kompetencija neposredno se nadovezuje slijedeće područje kompetentnosti *Organizacijska kompetentnost* koja je usmjerena na kompetencije ključne za poticanje različitih strategija učenja, kreiranje sigurnog i poticajnog okruženja za učenje i realizaciju kvalitetnoga poučavanja. U trećoj grupi kompetencija fokus je na *Pedagoško-didaktičkoj i psihološkoj kompetentnosti* koja je usmjerena na razvijanje aktivnog učenja, diferenciranog poučavanja, te definisanju jasnih kriterija za praćenje i ocjenjivanje u svrhu procjene i samoprocjene učenika. U četvrtoj grupi kompetencija, koja se odnosi na

područje *Kompetentnosti u međusobnim odnosima*, fokus se širi na djelovanje nastavnika u školi kao organizaciji koja je uklopljena u širu društvenu zajednicu i sistem obrazovanja oblikovan kroz politike vođenja i saradnje. Posebno je naglašena važnost komunikacijskih i socijalnih vještina ključnih za funkcionisanje u profesionalnoj zajednici. U petoj grupi kompetencija koja se odnosi na područje *Kompetentnost u ulogama opće profesionalnosti* istaknuta je važnost cjeloživotnoga učenja i profesionalnog razvoja nastavnika tokom cijele karijere.

Kompetencije u svim područjima kompetentnosti dijele se na:

- temeljne: kompetencije koje se stječu kvalifikacijom
- praktične: kompetencije koje se stječu radnim iskustvom
- reflektivne: kompetencije koje se stječu stručnim usavršavanjima.

Standard zanimanja nastavnika TABLA

Standard zanimanja je skup normativa kojima se određuje sadržaj stručne kvalifikacije na određenom nivou složenosti, potrebna znanja i vještine za obavljanje određenog posla, te kompetencije potrebne za obavljanje određenih poslova, na način kako ih iskazuje tržište rada, a u funkciji je izrade standarda kvalifikacije i studijskih programa na nastavničkim fakultetima.

Standardi zanimanja predstavljaju jedinstveno razumijevanje ključnih pojmova u obrazovanju, te definiraju područja profesionalnog dijaloga među nastavnicima, nastavničkim udruženjima, organizacijama i institucijama.

Standardi za nastavnička zanimanja, pored navedenog, doprinose razvoju ciljeva profesionalnog učenja, pružaju jasan okvir na temelju kojeg nastavnici mogu procijeniti faze svog razvoja u struci, lični napredak, a što im može poslužiti u samorefleksiji i samoprocjeni.

Nastavnici mogu koristiti standarde kako bi prepoznali trenutne sposobnosti i mogućnosti ličnog razvoja, profesionalne izazove, kao i nova postignuća u području profesije.

Efikasna mentorska podrška u radu nastavnika može biti bazirana na definiranim standardima. Ujednačavanjem zahtjeva i razumijevanja ključnih poslova nastavnika, moguće je osigurati njegovu mobilnost.

Standardi pridonose profesionalizaciji nastave i podižu status nastavničkog zanimanja. Oni se, također, mogu koristiti kao osnova za model profesionalne

odgovornosti i profesionalnog napredovanja, pružajući podršku nastavnicima u osiguranju odgovarajućeg nivoa profesionalnog znanja, profesionalne prakse i profesionalnog angažmana.

Standard zanimanja nastavnika organiziran je kroz pet oblasti, odnosno pet grupa poslova:

1. *planiranje i programiranje odgojno-obrazovnog rada*
2. *kreiranje okruženja za učenje i organizacija nastavnog procesa*
3. *podučavanje usmjereno na učenika, praćenje, vrednovanje i ocjenjivanje*
4. *komuniciranje i saradnja sa relevantnim osobama u odgojno-obrazovnom procesu*
5. *stručni i profesionalni razvoj kroz učešće u radu i razvoju škole.*

Za svaku od pet navedenih oblasti u radu nastavnika, definisani su ključni poslovi koje obavlja svaki nastavnik, te neophodne kompetencije koje treba posjedovati kako bi ih efikasno obavljao.

Prva grupa poslova koja se odnosi na *Planiranje i programiranje odgojno-obrazovnog rada* u fokus stavlja planiranje i programiranje kao složen proces koji omogućava nastavniku da na sistematičan način promišlja o ciljevima i ishodima poučavanja, te načinima na koje će ih ostvariti i prije nego uđe u učionicu. Kako bi uspješno planirao, nastavnik treba dobro poznavati sadržaje i predmet poučavanja, znati kako ih može prilagoditi tako da su učenicima razumljivi, smisleni i povezani s njihovim prethodnim znanjem i iskustvom kao i sa sadržajima, znanjima i vještinama iz drugih, srodnih područja.

Druga grupa poslova se odnosi na *Kreiranje okruženja za učenje i organizaciju nastavnog procesa*, gdje je posebno naglašeno kroz temeljne kompetencije kreiranje sigurnog, socijalnog i emocionalnog okruženja. Ključni poslovi u ovom segmentu podrazumijevaju niz planiranih i osmišljenih strategija kojima nastavnik potiče dobre odnose među učenicima, modelira i gradi klimu uzajamne podrške i poštovanja, pri čemu pomaže učenicima učiti i raditi u atmosferi zajedništva u kojoj je svaka osoba prihvaćena i uvažena.

Treća grupa poslova podrazumijeva *Podučavanje usmjereno na učenika, praćenje, vrednovanje i ocjenjivanje*, koja je bazirana na razvoju kreativnosti i sposobnosti samostalnog učenja učenika, zaključivanja i rješavanja

problema, te praćenje, procjenjivanje i vrednovanje napredovanja učenika, kao neodvojivog segmenta procesa učenja i poučavanja i osnove za dalje planiranje nastavnog procesa.

Četvrta grupa poslova se odnosi na *Komuniciranje i saradnju sa relevantnim osobama u odgojno-obrazovnom procesu*, što podrazumijeva saradnju nastavnika sa kolegama na nivou škole i drugih škola, saradnju sa porodicama kroz organizaciju roditeljskih sastanaka, radionica, izleta i drugih oblika susreta i komunikacije. Nastavnik kako bi razvio dobre odnose sa i među porodicama, uključio ih u rad u razredu i školi, uspostavlja saradnju s različitim institucijama, službama i stručnjacima u zajednici u svrhu unapređenja odgojno-obrazovnog procesa.

Peta grupa poslova definirana je kao *Stručni i profesionalni razvoj kroz učešće u radu i razvoju škole* na temelju koje se može zaključiti da bavljenje nastavničkom profesijom daleko premašuje poznavanje i praćenje određenog predmetnog područja (naučne discipline koju poučava). Navedeno zahtijeva stalno praćenje napretka u oblasti pedagogije i psihologije, te razvoj metodičkih i didaktičkih znanja i vještina, razvoj kurikuluma i sl. U tom smislu, saradnja među nastavnicima ne poznaje samo profesionalni razvoj unutar aktiva određenih predmetnih područja, nego zahtijeva dijalog i uzajamno učenje među kolegama koji rade s učenicima različitih uzrasta i unutar različitih područja i disciplina.

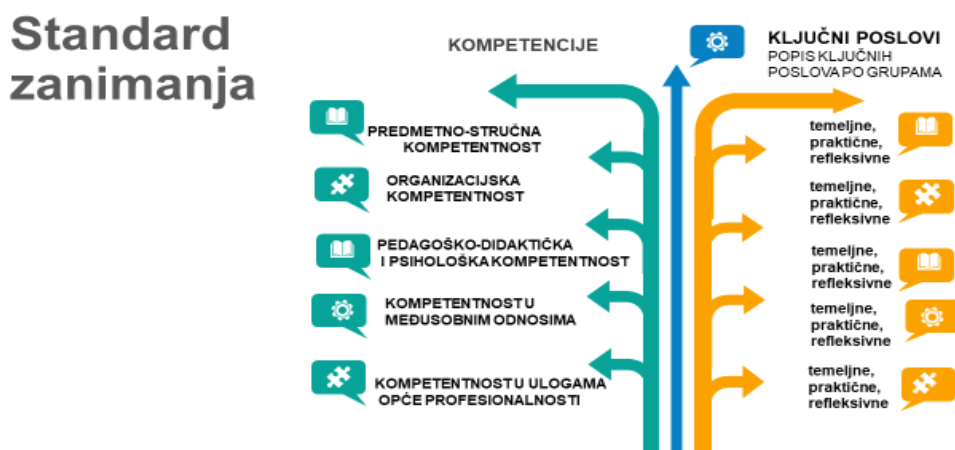
Radi lakšeg razumijevanja kompleksnosti zahtjeva koji se stavljaju pred buduće nastavnike u vremenu koje dolazi, kompetencije su razvrstane u tri grupe:

- *temeljne kompetencije* – kompetencije koje se stiču inicijalnim obrazovanjem, odnosno sticanjem određenog nivoa i vrste kvalifikacije, te kao takve čine osnovu za definiranje ishoda učenja u *Standardu kvalifikacije nastavnika*,
- *praktične kompetencije* – kompetencije koje se naslanjaju na temeljne kompetencije, a stiču se radnim iskustvom,
- *refleksivne kompetencije* – kompetencije koje se nakon stečenih temeljnih i praktičnih kompetencija stiču stručnim usavršavanjem.

Na osnovu njih, nastavnici mogu prepoznati pozitivne i jake strane svoje prakse, procijeniti potrebe i definirati ciljeve za unapređenje vlastite prakse. Kompetencije na tri nivoa odražavaju kontinuitet nastavnikovog

profesionalnog razvoja i stručnosti, od pripreme na dodiplomskom studiju do uzornog praktičara u učionici, a kasnije mentora/savjetnika u struci.

Implementiranje standarda zanimanja/kvalifikacije nastavnika u studijske programe nastavničkog smjera jedan je od kriterija za akreditaciju studijskih programa. Standardi su međusobno povezani, međusobno se preklapaju i međusobno su zavisni jedni od drugih.

Slika 1. Struktura Standarda zanimanja TABLA

Standard kvalifikacije nastavnika TABLA

Standard kvalifikacije je dokument koji definira razinu kvalifikacije prema postojećem standardu zanimanja. Budući da se referira na razinu kvalifikacije koja se dokazuje javnim obrazovnim dokumentom koji izdaje ovlaštena institucija temeljenom na ishodima učenja, standard se sastoji od kompetencija i ishoda učenja. Kao takav, standard kvalifikacije predstavlja osnovu za izradu nastavnih planova i programa nastavničkih studija, te ujedno predstavlja vezu kojom se povezuje inicijalno obrazovanje sa tržištem rada. S druge strane, može poslužiti i za evaluaciju programa stručnog usavršavanja, te u budućim postupcima licenciranja, relicenciranja i napredovanja nastavnika.

Evropskim kvalifikacijskim okvirom i Odlukom o usvajanju Osnova kvalifikacijskog okvira u BiH za svaki nivo su definirani generički deskriptori kroz tri kategorije: znanje, vještine i kompetencije (samostalnost i odgovornost). Kako je već rečeno, uzimajući u obzir navedene generičke deskriptore, posebno kategoriju kompetencija koje se odnose na samostalnost

i odgovornost te prirodu nastavničkog zanimanja i opis poslova, potrebni nivo kvalifikacije za zanimanje nastavnika je nivo 7 kvalifikacijskog okvira, odnosno završen 2. ciklus visokog obrazovanja i sticanje 300 ECTS bodova.

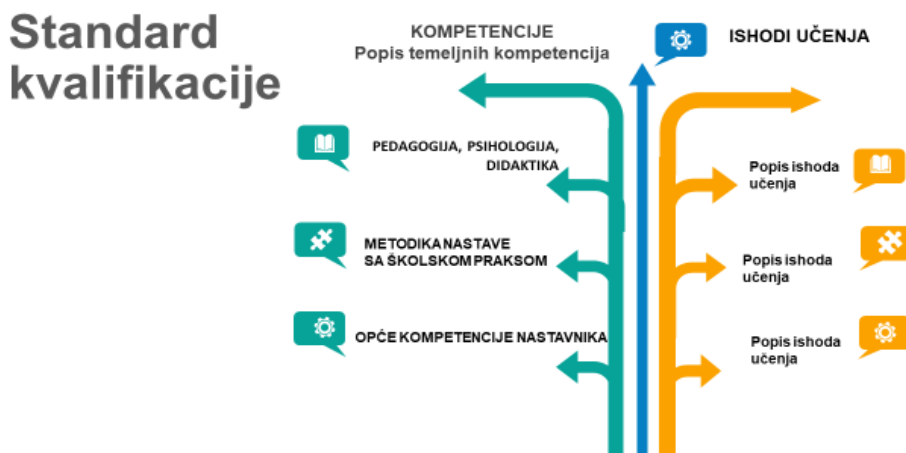
Kvalifikaciju nastavnika ne čini samo nivo kvalifikacije i broj stečenih ECTS bodova, nego i sadržaj te kvalifikacije, odnosno postojanje specifičnih ishoda učenja. Specifični ishodi učenja odnose se na sve ishode učenja iz područja nastavničkih kompetencija, koji unutar studijskog programa nastavničkog smjera, uz predmete struke, čine zaseban modul. Evropski standard udjela nastavničkih kompetencija je 20% od ukupnog broja ECTS bodova, što bi značilo 60 ECTS bodova od 300 ECTS bodova tokom 1. i 2. ciklusa.

Standard kvalifikacije nastavnika TABLA (sl. 2) razvijen je na temelju Standarda zanimanja nastavnika TABLA, a sastoji se od sljedećih elemenata:

- kompetencije (koje su jednake temeljnim kompetencijama u standardu zanimanja TABLA)
- ishodi učenja:
 1. Pedagogija-psihologija-didaktika,
 2. Metodika nastave sa školskom praksom,
 3. Opće kompetencije nastavnika (digitalne kompetencije, komunikacijske vještine).

Jedna od osnovnih karakteristika Standarda kvalifikacije nastavnika TABLA (sl. 2) je podjela ishoda učenja prema grupama kompatibilnih sa modulima unutar studijskih programa, odnosno grupama srodnih predmeta, za razliku od dosadašnjih standarda u kojima su ishodi učenja podijeljeni na tematske grupe. Svrha takve podjele bila je približiti standard kvalifikacije nastavnika perspektivi visokoškolske ustanove, te strukturi studijskog programa u kojeg se standard treba implementirati.

Da bi se pokazao odnos kompetencija i ishoda učenja, odnosno pokrivenost kompetencija ishodima učenja, uz svaki ishod učenja u zagradi je navedena šifra temeljne kompetencije na koju se ishod učenja odnosi.

Slika 2. Struktura Standarda kvalifikacije TABLA

Nastavnički modul

Nastavnički modul može se definirati kao:

- dokument koji prikazuje kako se elementi standarda zanimanja/kvalifikacije nastavnika mogu implementirati u studijski program na razini modula (skupine srodnih predmeta)
- dio studijskog programa nastavničkog smjera na kojem se ostvaruju ishodi učenja iz standarda zanimanja/kvalifikacije nastavnika (tzv. PPDM predmeti), odnosno grupe predmeta koji nose nastavničke kompetencije.
- vrsta *Zajedničke jezgre nastavničkih studijskih programa (ZJSP)*, koja je temeljena na ishodima učenja i kao takva bi trebala biti implementirana u sve studijske programe nastavničkog smjera.

Uzimajući u obzir specifičnosti studijskih programa nastavničkog smjera, nameće se zaključak da se svi studijski programi nastavničkog smjera, uglavnom sastoje od dva osnovna modula:

1. stručni modul, koji sadrži predmete struke (npr. strani jezik, fizika, matematika, itd),
2. nastavnički modul, koji sadrži predmete s nastavničkim kompetencijama.

Struktura *Nastavničkog modula* (sl. 3), predstavljena dokumentima projekta TABLA, dijeli se na tri podmodula, odnosno tri grupe srodnih predmeta unutar *Nastavničkog modula*, koje su kompatibilne skupinama ishoda učenja z Standarda kvalifikacije TABLA:

1. Podmodul pedagogije, psihologije i didaktike: zajednički je za sve studijske programe nastavničkog smjera na jednom fakultetu ili visokoškolskoj ustanovi
2. Podmodul metodike nastave sa školskom praksom: specifičan za svaki studijski program nastavničkog smjera.
3. Podmodul općih kompetencija nastavnika: može biti isti za više nastavničkih studijskih programa ili prilagođen prirodi pojedinog studijskog programa.

Osim ishoda učenja svakom podmodulu dodate su kategorije koje čine elemente nastavnog plana i programa: ECTS opterećenje, ciljevi, te preporučene metode podučavanja i vrednovanja.

Pri kreiranju studijskih programa nastavničkog smjera bilo bi potrebno planirati i definirati Nastavnički modul kao zasebnu cjelinu iz dva ključna razloga:

- značajan dio Nastavničkog modula dijeli više studijskih programa na jednom fakultetu ili visokoškolskoj ustanovi,
- ishodi učenja koji se stiču na Nastavničkom modulu čine jedinstvenu cjelinu i direktno se odnose na Standard zanimanja nastavnika i Standard kvalifikacije nastavnika.

Definiranje zajedničkih podmodula i predmeta na nivou fakulteta ili visokoškolske ustanove preduslov je za uspješnu sistemsku implementaciju standarda zanimanja/kvalifikacije nastavnika u sve studijske programe nastavničkog smjera, jer postojanje zajedničkih predmeta osiguraje sticanje istih ishoda učenja, ali ujedno doprinosi racionalizaciji ljudskih i fizičkih resursa.

Nastavnički modul

Slika 3. Struktura Nastavničkog modula

Udio pojedinih podmodula u Nastavničkom modulu može biti različit za svaki studijski program, ali je projektom ponuđen preporučeni raspon ECTS bodova (tabela 1). Fleksibilan raspon ECTS bodova nužan je zbog različitih potreba studijskih programa za pojedinim podmodulom (npr. različiti studijski programi imat će potrebu za različitim brojem ECTS bodova iz metodika), ali pri tome je važno naglasiti da na svim studijskim programima ishodi učenja trebaju biti jednako ostvareni, i to u predviđenom ukupnom opterećenju od 60 ECTS bodova.

PODMODUL	Preporučeni raspon ECTS-a	Preporučeni raspon udjela u 60 ECTS-a	Prosječan broj ECTS bodova	Prosječan udio u 60 ECTS-a
Podmodul pedagogije, psihologije i didaktike	12-36	20-60 %	24	40 %
Podmodul metodike nastave sa školskom praksom	12-36	20-60 %	24	40 %
Podmodul općih kompetencija nastavnika	8-16	14-26 %	12	20 %

Tabela 1. Preporučeni raspon ECTS bodova

Uloga Nastavničkog modula u implementaciji

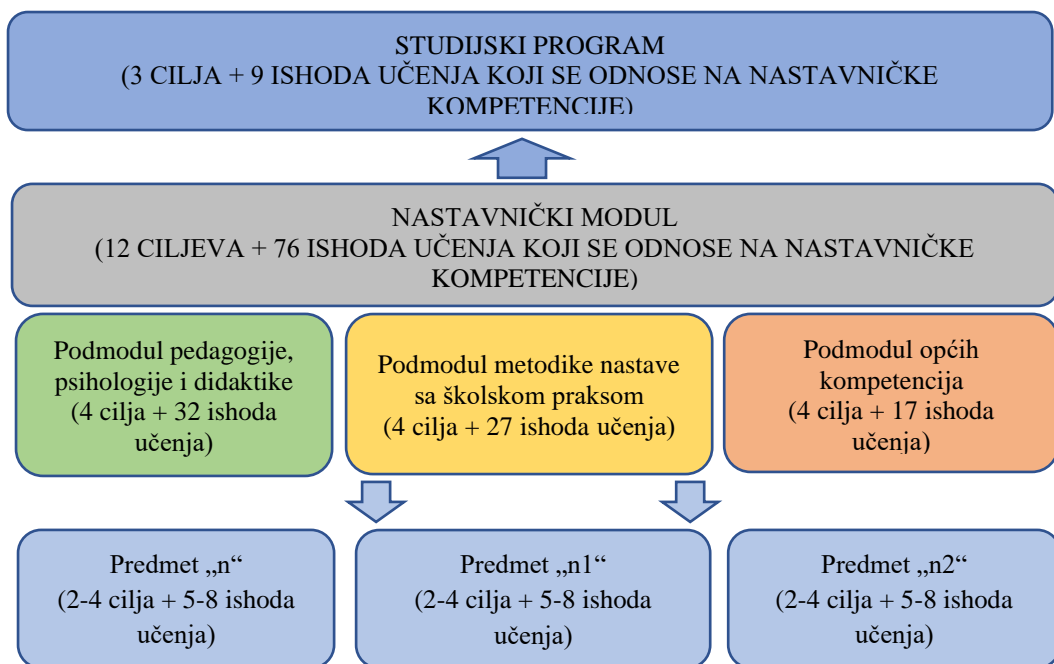
Nastavnički modul definira:

- način na koji će se implementirati standard zanimanja/kvalifikacije u studijski program nastavničkog smjera
- način na koji će se ostvariti standard zanimanja/kvalifikacije kroz nastavu.

Nastavničkim modulom određuje se struktura modula/podmodula kao grupe srodnih predmeta sa svim elementima koji se javljaju i na nivou studijskog programa i na nivou predmeta.

Budući da svaki podmodul nastavničkog modula ima ciljeve, ishode učenja i ECTS bodove, na temelju njega mogu se:

- definirati ciljevi i ishodi učenja na nivou studijskog programa (poopćavanjem)
- definirati ciljevi i ishodi učenja na nivou predmeta (razrađivanjem)
- pratiti ECTS bodove na nivou studijskog programa (zbrajanjem)
- rasporediti ECTS bodove na nivou predmeta (dijeljenjem) (sl. 4).

Slika 4. Uloga Nastavničkog modula u implementaciji standarda zanimanja/kvalifikacije

Zaključak

Standardi zanimanja/kvalifikacije nastavnika TABLA trebali bi zauzeti značajnu ulogu u procesu poučavanja i učenja, prvenstveno studenata nastavničkih zanimanja, a potom implementacijom u odgojno-obrazovnim institucijama. U posljednje vrijeme dolazi do pomaka u promociji profesionalizma nastavnika razvijanjem standarda za nastavnike, koji jasno definiraju okvir ključnih poslova i potrebnih kompetencija za obavljanje nastavničkog poziva. Mnoge zemlje su razvile i implementirale profesionalne standarde za poboljšanje kvaliteta nastave. Standardi su pokazatelji nastavnikove efikasnosti i usmjerenosti na vještine i strategije olakšavanje procesa poučavanja i učenja. Važno je napomenuti da definirani Standardi ne djeluju i neće djelovati sami. Njihov utjecaj i ulogu treba razmotriti kroz širi kontekst s obzirom na činjenicu da su povezani sa drugim artefaktima, kao što su popratni alati za osiguranje kvaliteta u odgojno-obrazovnim institucijama, studijski programi, nastavni planovi i programi i okvir akreditacije.

Profesionalni standardi imaju značajan utjecaj u inicijalnom obrazovanju nastavnika i njihovom ulasku u struku. Standardi se nerijetko koriste kao regulatorni okvir za nastavničku profesiju, uglavnom zbog činjenice da se akreditacija i licenciranje oslanjaju na nastavnike koji prolaze proces certifikacije. Nastavnici na temelju standarda zanimanja mogu promišljati o vlastitoj praksi, te identificirati područja vlastitog profesionalnog razvoja tokom karijere. Pored navedenog, standardi zanimanja se mogu koristiti za izvođenje i evaluaciju nastavnog procesa. Programi obrazovanja nastavnika i njihove kvalifikacije za tržište rada trebaju biti utemeljeni sa standardu zanimanja/ kvalifikacije za nastavnike, kako bi visokoškolske institucije za obuku nastavnika uvele ujednačene zahtjeve prema studentima koji će se baviti nastavničkim zanimanjem kroz studijske programe zasnovane na ishodima učenja. Primjena standarda zanimanja/kvalifikacije TABLA, formiranje jedinstvenog sistema za procjenjivanje i ocjenjivanje kvaliteta obrazovanja, modeli inovativnosti i kreativnosti u obrazovanju nastavnika na svim nivoima obrazovanja – aktuelni su problemi bosansko-hercegovčkog društva.

Pristup koji nude definirani standardi zasnovan je na kompetencijama, a samo takav pristup može pripremiti kvalificiranog stručnjaka koji jasno i konkretno govori o svojoj profesiji i izazovima profesije, spremnog za kontinuirani profesionalni rast, socijalnu i profesionalnu mobilnost.

Literatura

1. Bjekid, D. 2011. Kompetencije i uloge nastavnika u tradicionalnoj i elektronski podržanoj nastavi, *Nastava u tradicionalnom i e-obrazovanju*. [online] dostupno na: <[http://elab.tfc.kg.ac.rs/moodle/mod/book/view.php?id=10587 & chapterid=3772](http://elab.tfc.kg.ac.rs/moodle/mod/book/view.php?id=10587&chapterid=3772)>. [22. jula 2021]
2. Bjekid, D. i Zlatid, L., 2006. Komunikacijska kompetencija nastavnika tehnike. *Zbornik radova Tehničkog fakulteta u Čačku*, str. 471–478
3. Commission of the European communities. 2008: Improving competences for the 21st Century: An Agenda for European Cooperation on Schools. [online] dostupno na: <http://ec.europa.eu/education/school21/sec2177_en.pdf > [30.8.2020]
4. European commission: Education and culture. 2005. Common European Principles for Teacher Competences and Qualifications. [online] dostupno na: <http://ec.europa.eu/education/policies/2010/doc/principles_en.pdf > [1.9 2020]
5. European commission: Education and culture. 2008. The European Qualifications Framework for Lifelong Learning (EQF). [online] dostupno na: <http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/publ/pdf/eqf/broch_en.pdf > [1.9 2020]
6. European trade union committee for education. 2008. Teacher Education in Europe: An ETUCE Policy Paper. [online] dostupno na: <etuce.homestead.com/Publications2008/ETUCE_PolicyPaper_en_web.pdf > [5. 9. 2020.]
7. Grandid, R. i Stipid, M., 2011. Profesionalni razvoj nastavnika – put do kvalitetnog obrazovanja, *Pedagoška stvarnost*, 57(3–4), str.198–209.
8. OECD (2005). The Definition and Selection of Key Competencies. Executive Summary. [online] dostupno na: <<http://www.oecd.org/pisa/35070367.pdf> > [24. 8. 2020.]
9. OECD. 2007. Education and Training Policy: Qualifications Systems – Bridges to lifelong learning. Paris: OECD. [online] dostupno na: <<http://www.oecd.org/pdf> > [26. 8. 2020.]
10. Sanders, W.L., & Rivers, J.C., 1996. Cumulative and residual effects of teachers on future student academic achievement (Research Progress Report). Knoxville, TN: University of Tennessee Value-Added Research and Assessment Center.
11. The teaching profession in Europe. 2007: profile, trends and concerns – Report IV: Keeping teaching attractive for the 21st century; Brussels: Eurydice Brussels. 392 final.
12. Villegas-Reimers, E., 2003. Teacher professional development: an international review of the literature. Paris: UNESCO International Institute for Educational Planning.
13. Rangelov Jusović, R. i Vizek Vidović, V. 2013. ATEPIE projekt Sarajevo. [online] dostupno na: <http://www.cep.edu.rs/media/files/onk_u_regionalnoj_perspektivi_v_vizek_vidovic_r_rangelov_jusovic_1.pdf > [11.6 2021]